

## Küba'da Modernleşme ve Basın

Özgür Yılmaz

### Öz

Küba modernleşmesi, 18. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Küba modernleşmesi 1898'e kadar İspanya'nın hâkimiyetinde ve İspanya tarafından "yukarıdan" alınan kararlar çerçevesinde kısıtlı olarak gerçekleştirilmiştir. 1898'de Küba'nın İspanya'dan bağımsızlığını kazanmasının ardından Amerika Birleşik Devletleri, Küba'yı işgale başlamıştır. İşgal sona erdikten sonra ABD'nin de facto hâkimiyeti söz konusu olmuştur. Küba'nın ABD için önemli bir şeker üreticisi olması, ABD'nin Küba modernleşmesini sınırlandırmasına yol açmıştır. Sınırlamalardan kastedilen modernleşmenin belirli kurumlar çerçevesinde gerçekleştirilmesidir. 18 ve 19. yüzyıllarda Küba'da Aydınlanmanın etkisiyle aşağıdan yukarıya doğru bir basınç gerçekleşmeye başlamıştır. Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle birçok yazar ve düşünür, modernleşme ve bağımsızlık taleplerini basın organlarında dile getirmeye başlamıştır. Bu dönemde Kübalı bir kimlik, Laclayen tabirle bir halk inşası süreci doğmaya başlamıştır. Küba Devrimi, Küba modernleşmesi için bir dönüm noktasıdır. Devrim ile birlikte modernleşme tüm topluma ve kurumlara yayılmıştır. Çalışma, Küba modernleşmesinin bu evrelerinde basının rolünü tartışmıştır. Son olarak ise Küba Devrimi'nin ardından Küba'da bugün basının rolü ve işlevi ele alınmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Küba Devrimi, modernleşme, basın, hegemonya, halk inşası

#### Araştırma Makalesi

İstanbul Üniversitesi Doktora Öğrencisi

Orcid No: 0000-0003-3020-8550 - ozguryilmaz955@gmail.com

Makalenin Geliş Tarihi: 10.03.2021

Makalenin Kabul Tarihi: 29.04.2021

Makalenin Yayın Tarihi: 30.05.2021

## Modernization and Press in Cuba

Özgür Yılmaz

### Abstract

Cuban modernization started in the beginning of 18th century. The Cuban modernization continued under the auspices of Spain till 1898. After 1898 modernization was realized from above and restricted by Spain. Cuba gained her independency from Spain in 1898 but United States of America occupied the country after that. As long as the occupation removed, it started that de facto US domination. Cuba had a great importance for US because of her sugar producing. Because of this US restricted Cuban modernization to this producing area. This restriction means that modernization is limited with some institutions. Through 18th and 19th centuries it starts pressure from the bottom with the cause of Illumination. With the impact of Illumination many writer and intellectual started to tell about modernization and independence. At this time it starts to create a Cuban identity with the word of Laclau "construction of people". Cuban Revolution is very important for Cuban modernization process. With the revolution modernization expanded to whole country and institutions. In this article, it is studied that the press's affects to Cuban modernization process. Finally it is hold the role and function of press of today's Cuba.

**Keywords:** Cuban Revolution, modernization, press, hegemony, construction of people

#### Research Article

Istanbul University PhD Student

Orcid No: 0000-0003-3020-8550 - ozguryilmaz955@gmail.com

Makalenin Geliş Tarihi: 10.03.2021

Makalenin Kabul Tarihi: 29.04.2021

Makalenin Yayın Tarihi: 30.05.2021

## GİRİŞ

“Modern, güncel ve çağa ait anlamını taşır” (Erdem, 2019: 271). Modernizm, yeniden taraf olmak, yeniliğe tutkun olmak ve eski olana düşmanlık anlamına gelirken, modern toplum günümüzdeki topluma işaret eder. Modernite ise “belli bir tarihi dönemde yaşanan büyük ve köklü değişimleri ifade” etmektedir (Erdem, 2019: 271). Modernleşme ise bu kavramlardan hareketle, “modern kabul edilen toplumlar yönünde gerçekleşen sosyal değişme sürecini” ifade etmektedir (Erdem, 2019: 274).

Bu çalışmada, modernleşme kavramı çerçevesinde Küba'daki uluslaşma süreci ve basının bu süreçteki rolü incelenmiştir. Küba'nın incelenmesindeki temel gerekçe, bugün dünyada sosyalizm ile yönetilen son ülke olmasıdır. Fakat bu noktada Küba'nın sosyalizmle neticelenen tarihsel sürecini incelemek, Küba'da sosyalizmin devamlılığını anlamayı kolaylaştırıcaktır. Diğer yandan basının gerek modernleşme, gerek devrimin ardından üstlendiği işlevler de ayrı bir tartışma başlığıdır. Modernleşme sürecinde basın ne gibi bir işlev üstlenmiştir? Sosyalist Küba'da basının işlevi nedir? Bu ülkede basın hangi koşullar altında çalışmaktadır? Son olarak rıza üretimi kavramının Küba'daki basının gelişimini incelemeye faydalı olup olmadığı tartışılmıştır. Çalışma bu dört temel eksen çerçevesinde kurulmuştur.

Küba'daki modernleşme sürecinin tarihsel anlatısını sunmak amacıyla literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Bu tarihsel süreçteki nedensellik bağıntıları, Marksist bir tarih okumasını beraberinde getirmektedir. Marksizmin tarih anlayışı tarihsel materyalizmdir: Buna göre sosyoekonomik gelişmeler, diyalektik yasaya göre gerçekleşir. Sosyal ve ekonomik gelişmeler birbirinden ziyade değildir ve birbirleri üzerindeki etkileri buna göre incelenmelidir (Yurdakul, 2018).

Modernleşme süreci incelenirken, Küba'nın ait olduğu coğrafya olan Latin Amerika bölgesine ilişkin bir karşı modernleşme kuramı olan Bağımlılık Kuramı incelenmelidir. Buna göre çalışmada öncelikle bir modernleşme tartışması geliştirilecek, ardından bir antitez niteliğindeki Bağımlılık Kuramı yaklaşımı irdelenmiştir. Modernleşme tartışmaları incelendikten sonra Küba tarihine kısa bir bakışın hemen ardından modernleşme sürecinin Küba'da nasıl yaşandığı araştırılmıştır. Küba modernleşmesinde basının işleviyle ilgili sorunsalın yanıtı bu kısımda ortaya konmuştur.

Daha sonrasında Küba modernleşmesinde önemli bir adım olan Küba Devrimi'ne göz gezdirilmiştir. Küba Devrimi'nin modernleşme sürecine etkileri incelendikten sonra, Küba Devrimi-basın ilişkisi incelenmiştir: Böylelikle başta ortaya konulan “Sosyalist Küba'da basının işlevi” sorunsalı da bu noktada irdelenmiştir. Bugünün Kübası ve basın tartışmaları, basının ülkedeki çalışma koşulları üzerinden araştırılmıştır. Son olarak rıza üretimi kavramını Küba'daki basını incelemek için ne kadar faydalı olduğu tartışılmıştır.

## 2. Modernleşme ve Küba'daki Yansımaları

Modernleşme, modern kabul edilen toplumlar yönündeki toplumsal ve ekonomik değişimler olarak tanımlanmıştır (Erdem, 2019). Yani modernleşme, eskiden yeniye doğru yapılan bir hamle şeklinde okunabilir. Fakat modernleşmenin farklı ülkelere göre aldığı farklı dinamikleri anlayabilmek için, öncelikle modernleşme hakkında yürütülen tartışmalara göz gezdirilmelidir. Klasik sosyologların modernleşmeye ilişkin perspektifleri bu uzun tartışmaya giriş niteliğinde kullanılabilir. Bu klasik sosyologlardan ilki Ferdinand Tönnies'tir. Tönnies 1887 yılında yazdığı “Cemaat ve Toplum” eserinde modernleşmeyi a-

çıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır:

“Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecini toplumsal ilişki ve kurumlar üzerinden ele alan Tönnies, modernleşmeyi Gemeinschaft’tan Gesellschaft’a geçiş olarak nitelendirmektedir. Bu tipolojinin temelinde usallık vardır. Nitekim o; doğal istemin baskın olduğu her türlü birliği cemaat (Gemeinschaft), ussal istem tarafından şekillendirilen ve esas itibarıyla onun tarafından yönlendirilenleri de cemiyet (Gesellschaft) olarak adlandırmaktadır” (Kaya, 2018: 112).

Böylelikle Tönnies modernleşmeyi cemaatten cemiyete geçişle, yani doğallığın hâkim olduğu bir düzenden usallığa geçiş olarak nitelemiştir. Bu geçiş sürecinde, “duygusal ve kendiliğinden ilişkiler ortadan kalkacak ve yerine yapaylık ve akılcılık geçecektir” (Kaya, 2018: 113). Tönnies, “cemaat yapısal olarak homojenleşmenin hakim olduğu nüfus yoğunluğunun az, enformel normların hakim olduğu, akrabalık ve dayanışma bağlarının çok güçlü olduğu, tarım ekonomisine dayalı geleneksel toplum özellikleri gösterir. Cemiyet ise artan nüfus ve işbölümü ile birlikte kurum ve ilişkiler düzeyinde yapısal farklılaşmanın başladığı, formel normlarla birlikte yazılı kurallar ve bürokrasinin yerleştiği, bireyselleşmenin hızlandığı, sanayileşmiş modern toplum” (Kaya, 2018: 113) şeklindeki geçişle birlikte geleneksel ve modern arasında bir ikilik kurmaktadır.

Bu akılcılık vurgusu Georges Simmel’de de görülmektedir. Simmel modernleşme ile geleneksel olana karşı başlayan hamleleri “yapısal farklılaşma sonucu geleneksel toplum yapılarının kısmen ortadan kalkması ya da zayıflaması ile bireyin eski toplumsal yapılardan kurtulup ve büyük bir özgürlüğe kavuştuğu” (Kaya, 2018: 117) şeklinde okuyarak geleneksel-modern ikiliğini devam ettirmektedir. Ona göre akılcılığın önündeki temel engellerden biri geleneksel toplum yapısıdır. Çünkü ““insan kalbinden ziyade zihniyle reaksiyon gösterir. Böylelikle aklilik metropol hayatının bunaltıcı gücüne karşı sübjektif hayatı korumak olarak görülmekte ve zihinsellik pek çok doğrultuda dallanıp budaklanmakta, birbirinden ayrı sayısız fenomenle bütünleşmektedir” (Simmel’den aktaran Kaya, 2018: 118).

Max Weber ise modernleşmeyi akılcılaştırma ve rasyonelleştirme bağlamında ele almaktadır. “Ona göre modernlik, aşamalı olarak önceki çağların özelliği olan irrasyonel ve mitik örgütlenme biçimlerine galip gelen toplumsal yaşamın gittikçe rasyonelleşmesi ve idari yapının bürokratikleşmesidir” (Kaya, 2018: 125). Rasyonelleştirme ile bir olarak görülen ve akılcılaştırma süreci olarak okunan modernleşme “bilimsel bilginin günlük yaşamın her yerine uygulanması, sihirli ve irrasyonel inançların ve uygulamaların erozyonu, katkıların ve isteklerin hassasça sekülerizasyonu, verimlilik ve hesaplılık rasyonel prensipleri uğruna realitenin değerini yitirmesidir” (Kaya, 2018: 125) şeklinde zuhur etmektedir.

Bu akılcılık vurgusu ise modernleşme kavramının aydınlanma fikriyatı ile etkileşim içerisinde olduğunu kanıtlar niteliktedir. Aydınlanma, teknolojik gelişmeyle beraber insanın doğa üzerindeki hâkimiyetini savunur (Inglehart ve Welzel, 2005). Aydınlanma düşüncesi, her alanda akılcılığı öne çıkarmıştır. Aydınlanma ile birlikte doğa bilimlerinde ortaya çıkan başarı, sosyal bilimler alanına da temas etmiştir. “Özellikle Newton fiziği, tabiat kanunlarının keşfedilebilirliğini göstererek, tabiatı gizeminden sıyırdı. O zamana kadar insanın huzur ve emniyetle içinde yer aldığı kâinat hiyerarşisi alt-üst oldu. İnsan tabiat ve toplumdan özerkleşti. Büyük dinlerin Tanrı’yı merkeze alarak açıkladığı dünya, insan aklı üzerinden yeniden kuruldu. Buhar makinası ve arkasından iş bölümü keşfedildi.

## Küba'da Modernleşme ve Basın

Hayat biçimleri köklü dönüşümlere uğradı; tabiatın endüstriyel amaçlı kullanımı ile gerçekleşen kütleli üretim, sosyal organizasyonları mümkün kılan gelenekleri yerle bir etti. Sınai kapitalizm insanları piyasa ilişkilerinin nesnesi haline getirdi" (Solmaz, 2011: 39).

Karl Marx ise bahsi geçen sosyologlardan farklı olarak modernleşmeyi tarihsel diyalektik bir yöntemle ele alarak, sanayileşme süreçleriyle birlikte okumaktadır. Ona göre modernleşmenin temel dinamiklerinden biri sanayileşmedir. Marx, modernleşmeyi bir kapitalistleşme süreciyle birlikte okumayı önerir:

"Komünist Manifesto'nun ilk bölümü olan 'Burjuvalar ve Proleterler' kısmında modernleşme sürecinin genel bir görünümünü betimler. Burada, modernliğin katı kurumsal çekirdeğinden bahsedilir, ilk olarak bir dünya pazarının doğuşu vardır. Bu dünya pazarı, yayıldıkça değdiği her yerel ve bölgesel pazarı yok eder. Üretim, tüketim ve insan ihtiyaçları giderek uluslararası, kozmopolit bir nitelik kazanır. İletişim dünya ölçeğinde genişler ve teknolojik bakımdan karmaşık kitle iletişim araçları ortaya çıkar. Sermaye, giderek daha az elde yoğunlaşır. Bağımsız köylü ve zanaatkârlar, kapitalist kitlesel üretimle rekabet edemez. Üretim giderek merkezileşir ve ileri düzeyde otomatlaşmış fabrikalarda yoğunlaşır. Köklerinden koparılmış yoksul insan, büyülü bir şekilde ortaya çıkıveren şehirlere akın eder. Mali ve merkezi idarileşme görülür, ulus devletler ortaya çıkar ve ellerinde büyük güç toplarlar" (Kaya, 2018: 122).

Böylelikle, klasik sosyologların akılcılık, geleneksel-modern ikilemine Marx tarafından bir "kapitalistleşme" eklemesi yapılır. Kapitalistleşmeyle birlikte modernleşmenin hız kazandığını düşünen Marx'a göre, modernleşmenin getirilerinden biri de ulus devletlerin ortaya çıkmasıdır. Uluslaşma-modernleşme vurgusu, özellikle az gelişmiş kapitalist ülkelerdeki modernleşmeyi anlamak için önemlidir çünkü "Birçok ülkede insanlar, ulusallaşma ve modernleşmeyi bir arada yaşadılar" (Tanaka, 2018: 61). Bunun gerekçesi "Yerelin özelliklerini ortadan kaldıran ulusal standart hem pazarı hem de üretimi özendirdi ve aynı zamanda modernleşme süreci tetikledi. Dolayısıyla, modernleşmenin gelişimi ulusallaşma sürecini tetikledi" şeklinde de açıklanabilir (Tanaka, 2018: 61).

Karl Marx tarafından modernleşmenin kapitalizmin gelişimiyle olan ilintisinin akıllara getirdiği önemli bir sorunsal vardır. Bu yeni pazar arayışı ile bütünleşen kapitalistleşme süreci, modernleşmenin "ne pahasına" gerçekleştiği sorusuna gündeme getirir. Çünkü yeni pazar arayışıyla birlikte az gelişmiş/gelişmemiş bölgeler, sermaye sahiplerince modernliğin taşındığı alanlar haline gelmiştir. Bu noktada, zengin ve fakir ülkeler arasındaki uçurumun tarihsel gerekçesini öne çıkaran Bağımlılık Kuramı ortaya çıkmıştır.

Bağımlılık kavramıyla "kaynağı ya da sonucu verili bir sistemin dışında yatan ve eksikliği halinde bu sistemin işleyişini ciddi bir şekilde sarsabilecek olan unsurların etkisi" tanımlanmaktadır (Bensussan ve Labica, 2016: 83). Bağımlılık Kuramı'nda "mali bağımlılıktan (açık veren ödemeler dengesi, yabancı yatırımlar, yardımlar vs.) ticari bağımlılıktan (ticari denge açığı, belirli mal türlerine bağımlılık, dış ticaret hadleri), teknik bağımlılıktan, kültürel bağımlılıktan (tüketim biçimlerinin ve yaşam tarzlarının ithali), siyasi bağımlılıktan (kukla hükümetler, siyasi model ithali)" söz edilmektedir (Bensussan ve Labica, 2016: 83). Bu düşünce, yoksul ülkelerdeki azgelişmişliğin, zengin ülkelerdeki kapitalist gelişmenin bir sonucu olduğunu öne sürmektedir. Bu kuram, 1960'lı ve 70'li yıllarda Latin Amerika'nın azgelişmişliğini açıklarken kullanıldığı için Küba'daki modernleşme tartışmalarında değinilmesi gerekli hale gelmektedir. Bu azgelişmişliğin gerekçesi,

kapitalistleşme sürecindeki küresel sermayenin Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin elinde olması şeklinde açıklanmaktadır. Çevre ülkelerin merkez ülkelere sömürülmesi olarak ilerleyen bu ilişkiler, ticaret aracılığıyla sağlanmıştır (Bottomore, 2012).

Bağımlılık Kuramı'nın teorisyenlerinden biri olan Immanuel Wallerstein, Latin Amerika tarihindeki kapitalist gelişme ve bağımsızlık hareketleri arasındaki ilişkiyi açıklarken ikili bir kategorizasyona gitmektedir. Böylelikle ilk kategoride, merkez-Avrupa ülkelerindeki işçi hareketlerine daha yakın bir mücadele seyri izlenirken; ikinci kategoride, az gelişmiş ülkeler yarısömürgeliğe karşı milliyetçi bir kalkışmaya girişmektedir.

"Latin Amerika tarihi son derece özeldir çünkü Karayip denizi adaları dışında, bu devletler (tıpkı Birleşik Devletler'de olduğu gibi) Avrupa kökenli plantasyoncuların ve kolonların yönetimindeki hareketlerle bağımsızlıklarına XIX. Yüzyılın ilk üçte birlik döneminde kavuşmuşlardı; ne var ki ardından bu ülkeler bir tür siyasal durgunluğun içine düştüler. XX. Yüzyılda bu ülkeleri, iktidar için mücadele eden bir işçi hareketiyle karşı karşıya bulunan Avrupa devletleriyle aynı kategoriye mi yoksa iktidar için mücadele eden bir milliyetçi halk hareketiyle karşı karşıya bulunan Asya ve Afrika'daki yarı sömürge devletler kategorisine mi sokmak gerektiği sorgulanabilir; dahası bu ülkeler kendilerini ne gözle görüyorlar? Her durum ve koşulda, öyle görünüyor ki Şili gibi bir ülkenin durumu birince kategoriye daha yakınken (kalabalık bir Beyaz olmayan nüfusa sahip) Peru, Meksika ve Küba gibi birtakım ülkeler ikinci kategoriye daha yakın durumdadır" (Wallerstein, 1993: 31-32).

Böylelikle bu aşamaya kadar, modernleşmenin doğuşu, aydınlanma ile olan ilişkisi ve klasik sosyologların modernleşmeye ilişkin yaklaşımları incelenmiştir. Klasik sosyologların, modernleşmeyi gelenekselin karşısında bir akılcılaştırma süreci olarak görmelerine ilaveten Karl Marx'ın kapitalizmin etkisine dikkat çekmesi önemli görülmüştür. Az gelişmiş ülkelerin durumunu açıklamaya çalışan Bağımlılık kuramcıları, söz konusu ülkelerin gelişmemesini merkez ülkelerin gelişimine bağlamaktadır. Bu yaklaşımlar ışığında bir sonraki aşamada Küba'daki modernleşme süreci incelenecektir. Öncelikle Küba'nın tarihine kısa bir giriş yapılacaktır.

Küba, Orta Amerika'da Karayipler Denizi'nde yer alan 1600 adacık ve kaya parçasından oluşan bir adalar bütünüdür. 11 milyon nüfuslu adanın yüzde 59'u şehirlerde yaşar. Küba Anayasası'nda Küba işçi, köylü ve aydınların sosyalist devleti olarak kabul edilir (Cantón, 2015: 2-3).

Küba, İspanyol fatihler tarafından 1492 yılında fethedilmiştir. Küba'nın merkeziliği İspanyol yönetiminin orayı bir üs olarak kullanmasına vesile olmuştur. Küba, İspanya'nın bölgedeki sömürgelerine ulaşmak için kullandığı üs konumundadır. Böylelikle Karayipler Denizi'nin ortasında, sömürgelere gidiş yolu üzerindeki Küba ticaretin geliştiği bir bölge haline gelmiştir. İspanyol fatihler adaya geldiklerinde bir Hristiyanizasyon sürecini başlatarak yerlileri kâfirler olarak kodlamıştır. Buna yerlilere yönelik bir asimilasyon-kırım politikası eşlik etmiştir. İspanyolların adaya gelişinin ardından katledilmeyen yerliler, avcılık, balıkçılık, tarım ve zanaat işlerinde çalıştırılmaya başlanmıştır. Yerli işgücünün azalmasından sonra (katliam ve hastalıkların ardından) Küba'ya Afrika'dan siyahi köleler getirilmiştir. Küba'nın verimli toprağı ve stratejik konumu 16. yüzyıl itibarıyla İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi kapitalistleşen ülkelerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Ancak İspanyol hâkimiyeti dolayısıyla doğrudan olmayan bu ilgi korsan saldırıları yoluyla harekete geçirilmiştir (Cantón, 2015: 5-12).

17. yüzyıl itibariyle Küba'da sınıfsal ayrımlar keskinleşmeye başlamıştır. Beyazlar ve onların devamcıları olan toprak sahibi kreoller oligarşiyi oluşturmaya başlamıştır. 18. yüzyıl başında ilk başkaldırıları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağımsızlık yanlısı hareketlenmeler bastırılrsa da, ilk modern talepler (köleliğin kaldırılması) ve anayasa taslaklarını yazmışlardır. Bu girişimlerin üzerine İspanya, Küba'da bir restorasyona girişmiştir. Modernleşmeci Kral Carlos III, vergileri, tarımı ve ticareti düzenleyip geliştirmeye çalışmıştır. Ancak bu çabalar sorunları çözmekten uzak kalmıştır; çünkü, yukarıdan ve kurumsal bazlıdır. Bu kurumsal çaptaki önlemlere örnek olarak, 1770-1800 arasındaki dönemde Küba'ya 300 yılın toplamından daha fazla köle getirilmesi gösterilebilir. Bu, toprağa dayalı bir ekonomide feodal ilişkilerin sürmesinin bir kanıtıdır. 1820'de İspanya'dan bağımsızlıkçı hareketler yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu hareketler Fransız Devrimi'ni örnek almışlardır (Cantón, 2015: 13-23).

19. yüzyılda, Küba'daki bağımsızlık hamleleri artmaktadır. 1868'de ilk bağımsızlık savaşı başlamıştır. 1878'de İspanya bağımsızlık savaşını bastırılmış ancak Küba'ya özerklik verilmiştir. Bunun ardından ilk partiler kurulmaya başlamıştır: Liberal Parti ve Özerk Liberal Parti, bağımsızlık hedefi için örgütlenmeye başlamıştır. 1879'da yeniden bir çatışma süreci başlamış ve 1886'da yenilgiyle sona ermiştir (Cantón, 2015: 23-31). Latin Amerika'daki diğer bağımsızlık girişimlerinin başarıyla sonuçlanmasının ardından İspanya'nın son kolonilerinden biri haline gelen Küba, 1898'de ABD ile İspanya arasında gerçekleşen savaş sonucunda İspanya'dan bağımsızlığını kazanacak; fakat de facto ABD yönetimine girecektir (Uyanık, 2014).

Bu noktaya kadar bağımsızlık girişimlerinin modernleşme bağlamında ulusal bilincin gelişmesiyle etkileşimli olduğu hatırlandığında, Küba'daki bağımsızlık girişimlerinin modernleşme sürecinin bir yansıması şeklinde okunması gerekmiştir. Bu bağımsızlık girişimlerinin yenilgiye uğraması ve kesikli de olsa 30 yıldan fazla sürmesi, modernleşmenin aşamalılığını anımsatır niteliktedir. Bu kısa Küba tarihinde, bölgenin İspanya hâkimiyetinde oluşuyla birlikte Latin Amerika'daki ticaretin ana üssü konumunda olduğu hatırlanmalıdır. Bu durum Küba'nın bölgedeki kapitalistleşmeden etkilendiğini düşündürülebilir. Nitekim Bağımlılık Kuramı perspektifiyle düşünüldüğünde, 16. yüzyılda merkez-Avrupa ülkelerince işgal edilmesi, korsanlarca hedef haline gelmesi ve tekrar İspanya hâkimiyetine girmesi Küba'nın denizaşırı pazar arayışları için önemini akla getirmektedir. Küba 1898'e kadar İspanya'ya bağlı bir kolonidir. Yine Bağımlılık Kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde bu konumu onun gelişmesinin İspanya'ya artı değer olarak yansıdığını gözler önüne sermektedir. Fakat bu koloni durumu, modernleşme girişimlerinin yukarıdan ve sektörel olarak dayatılması Küba modernleşmesinin eşitsiz gelişimine yol açmıştır. Böylelikle Küba'nın, Marksist bir tarih okuması yapıldığında, feodalizmden kapitalizme geçişinin 20. yüzyılda "yarı-feodal" bir uğrak noktasında tıkanıp yorumu yapılabilir.

Küba'nın bu modernleşme deneyimi, Türk modernleşmesinin "faydacı bir bakış açısıyla başlatıldığı" (Erdem, 2019: 279) düşüncesini anımsatmaktadır. Fakat bu yukarıdan girişimlere karşıt olarak Küba'da, Türk modernleşmesinden farklı olarak aşağıdan ve bağımsızlık yanlısı görüşler gündeme gelmektedir.

### 3. Bağımsızlık ve Modernleşme İlişkisi

Küba, 1898'de bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından 1899'de ABD tarafından işgal edilmiştir. 1900'de işçi hareketleri ve bağımsızlık taraftarı partiler ABD işgaline karşı direnişe başlamıştır. ABD hâkimiyeti altında 1901'de gerçekleşen seçimlerde ABD yanlısı Tomas Estrada Palma başkan seçilmiştir. Daha sonra ABD işgali sonlandırırsa da Küba, ABD'nin de facto bir eyaleti haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren 1925'e kadar ABD'nin ülkede kesin hâkimiyeti söz konusudur (Cantón, 2015: 49-56).

1933'te gerçekleşen "Çavuşlar İsyanı" ile Fulgencio Batista liderliğindeki ordu kuvvetleri iktidarı ele geçirmiş, ardından ülkede demokratik ancak yolsuzluklarla anılan bir düzen ortaya çıkmıştır. Bu, Küba tarihindeki "ilk devrim" olarak anılmaktadır. 1940'da Batista yeniden seçilmiş ve 1944'de görev süresi dolunca görevinden ayrılmıştır. Fakat 1952'de Batista, ordunun da desteğiyle bir darbe ile iktidarı ele geçirmiştir. Bu noktaya kadar Küba'daki modernleşme, Bağımlılık Kuramı perspektifinden incelenirse bağımsızlık savaşlarıyla devam eden modernleşme hamleleri, ABD işgali ve hâkimiyeti ile birlikte ABD sermayesinin çıkarları çerçevesinde şekillenmiştir. 1950'lere kadar olan süreç boyunca Küba, ABD'nin şeker ihtiyacını karşılayan bir koloni görevini görmüştür. Dolayısıyla Küba'daki modernleşme hamleleri yine sektörel bazda, şeker endüstrisi üzerine gerçekleşmiştir (Uriarte, 2005: 245).

Robert B. Hoernel ABD hegemonyası altındaki Küba'nın iki süreç yaşadığını ileri sürmektedir: Amerikanlaşma ve modernleşme. Buna göre Küba, şeker endüstrisi vasıtasıyla bölgesel-küresel sermayeye entegre edilirken, yaşadığı modernleşme ise topyekün olmaktan ziyade daha çok bu ekonomik sektörü ilgilendiren sektörlerle ilgili olmuştur (Hoernel, 1976: 215). Küba'nın şeker endüstrisindeki modernleşme ülkede de bölgesel bir eşitsizlik yaratmıştır: Başkent Havana ve ona yakın bölgeler ABD sermayesi yardımıyla gelişirken, ülkenin doğu bölgeleri geri bırakılmıştır (Hoernel, 1976: 217).

1950'lerden itibaren ise ABD'nin ülkedeki hâkimiyetine karşı bağımsızlık yanlısı fikirler güç kazanmıştır. 1953 yılında Fidel Castro liderliğindeki bir grup tarafından başlatılan silahlı mücadele ile birlikte bu bağımsızlıkçı mücadele hız kazanmıştır. 1956 yılında ülkenin geri bırakılmış doğu kısmında silahlı mücadeleyi arttıran Fidel Castro ve arkadaşları, Batista'nın yolsuzlukla anılan rejimine karşı halk desteğini de elde etmiştir. 1959 yılında bu mücadele başarıya ulaşarak Castro liderliğindeki 26 Temmuz Hareketi iktidarı ele geçirmiştir (Raby, 2017: 123-124).

Kimilerine göre Küba'daki modernleşme bu devrimden sonra başlamıştır (Uriarte, 2005: 247). Fakat bu görüş, Bağımlılık Kuramı etrafında düşünüldüğünde eksiklidir. Çünkü Küba'daki modernleşmenin, toplumun bütününe yayılmadan, sektörel bazda gerçekleştiğinden bahsedilmiştir. Buna örnek olarak, Küba'nın sağlık alanındaki gelişmeleri gösterilebilir: 1899'da ortalama yaşam beklentisi 33 yıl iken, 1953'te bu 58.8'dir. Benzer bir veri doğan çocuk oranlarıyla ilgili olarak da verilebilir (Álvarez, 2002: 39) Küba modernleşmesindeki bu sektörelilik, yukarıdanlık ve eşitsizlik, Marksist anlamda düşünüldüğünde, kapitalizmin eşitsizliği ile etkileşim halindedir. Çünkü kapitalizm, merkez ülkelerde gelişirken, çevre ülkelerdeki gelişmede "çarpık bir eğilim yaratır" (Amin, 2018: 34).



## Küba'da Modernleşme ve Basın

Küba ekonomisinde şekerin önemi:

Ürün	1899 Yüzdesi	1946 Yüzdesi
Muz	15.5	7.0
Kakao	5.9	1
Hindistan Cevizi	5.2	0.3
Mısır	12.0	17.5
Kahve	4.7	10.4
Fasulye	-	1.5
Pirinç	0.3	1.2
Tütün	0.5	0.3
Patates	11.5	3.4
Şeker kamışı	34.5	46.5
Malanga	1	2
Manyok	6.4	4.2
Diğer	2.5	4.7

Hoernel, 1976: 221).

Bu noktadan itibaren Küba Devrimi'nin, Küba modernleşmesine etkileri tartışılacaktır. Küba Devrimi gerçekleştiği ilk anda sosyalist bir devrim niteliğindense, halkçı-milliyetçi tonları ağır basmıştır. Küba'nın bu sosyalist niteliği 1961 yılında ABD'nin ülkeye artan saldırıları sonrasında Fidel Castro'nun yaptığı bir konuşmada belirtilmiştir (Martín ve García, 2019: 62). Fakat devrimin ilk anından itibaren halkçı politikalar başlamıştır. Bunlardan ilki, ülkede yabancı sermayeye ait olan şeker endüstrisinin millileştirilmesidir. Daha sonra ise buna bir toprak reformu eşlik etmiştir. 1968 yılına kadar Küba'daki toprakların %70'i devlete ait hale gelmiş, geri kalan %30'luk pay ise küçük işletmelere bırakılmıştır (Zeitlin, 1968: 38). Küba'nın 1961'de ilan ettiği sosyalizmin ardından, en büyük şeker pancarı müşterisi ABD'nin yerini Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) almıştır. Ülkede bu tarihten itibaren Sovyet etkisi başlamıştır. Öncelikle ekonomik alanda uzmanların etkisiyle verimlilik artırılmış: Bunun için ise gerek tarım alanında gerek sanayi alanında mevcut sektörlerin modernizasyonu sağlanmıştır (Zietlin, 1968: 42). Bu sürecin ardından Küba ekonomik anlamda toparlanmış olsa da, nüfuz olarak SSCB'nin etkisi altına girmiştir.

Küba Devrimi'nin modernleşmesi yalnızca sektörel bazda kalmamıştır. Kübalı devrimciler yeni politikaları eskiyle bir devamlılık ilişkisi bağlamında kurgulamıştır. Bu modernleşme hamlelerini, Küba'nın ilk modernleşme hamlelerinin devamcısı olarak görmüşlerdir. Devrim, eski sistemin yıkımı üzerine temellenmiştir. Burada bir eski-yeni karşıtlığı kendini göstermektedir. Küba'nın devrim sonrası kadrolarının temel hedefi ülkenin toptan değişimi ve toplumun bu değişim etrafında örgütlenmesidir. Dolayısıyla bu noktadan itibaren bir kültürel modernleşme ihtiyacı belirlemiştir.

Devrim, Küba'nın yozlaşmış değerlerinin yerine kendi yeni değerlerini sunmuştur (Azicri ve Moreno, 1981: 1246-1248). Bu noktada Küba Devrimi'nin Küba modernleşmesinin en önemli noktası olarak hızlandırıcı bir etki görmüştür (Azicri ve Moreno, 1981: 1248).

Modernleşme ve iletişim ilişkisi son yıllarda oldukça tartışılan biridir. Özellikle az gelişmiş ülkelerdeki modernleşme-iletişim ilişkisi oldukça sık tartışılmaktadır (Gündüz, 2018: 23). Küba modernleşmesine ve Küba Devrimi'nin modernleşme süreci üzerindeki etkileri tartışıldıktan sonra basın ağırlıklı olmak üzere diğer iletişim araçlarının Küba modernleşmesi üzerindeki etkileri tartışılabilir. "İletişim araçlarının sahip olduğu özellikler, hem aşağıdan (halktan) yukarıda (yönetenlere) hem de yukarıdan aşağıya doğru bir etkileşimi olanaklı kılar" (Gündüz, 2018: 24). Küba'da bu etkileşim ve toplumsal dönüşüm üzerindeki etkileri incelenecektir. Bu noktada gündeme gelen bir başka önemli sorunsal Batılılaşma-modernleşme tartışmalarıdır. Çünkü "Modernleşme yolunda atıkları her adımda Batı dışı toplumlar, Batı kültür çerçevesine yakınlaşmaktadır" (Gündüz, 2018: 25). Küba'daki modernleşme tartışmalarının Batılı bir uygarlığın sömürgeci olduğu süreçte başlaması konuyu ilgi çekici bir hale getirmektedir.

#### 4. Küba Modernleşmesi ve Basın İlişkisi

Küba'ya ilk matbaa 18. Yüzyılın başında getirilmiş ve 1723'de ilaç fiyatlarının tarifesini yayınlamak için baskıya girmiştir. 1735'de ikinci ve devamlılığa sahip matbaa kurulmuştur (Ramírez, 1996: 338). Basılan ilk gazete ise 1764 tarihli "La Gaceta"dır (Wilke, 2008: 2). Juan Bautista Vilar Ramírez, Küba basının doğuşunun ticaret ve tarım burjuvazisini aydınlanmacı karakterinden etkilendiğini ileri sürmektedir (Ramírez, 1996: 337). Küba'ya giren ilk matbaanın ve ilk gazetenin tarihine bakıldığında, 18. yüzyıldaki modernleşme hamleleriyle eş zamanlı başladığı görülebilmektedir.

Küba'da 1782'de "La Habana", 1790'da "El Papel Periódico de la Havana" (Havana Gazetesi), 1800'de ise "El Regaón de la Havana" (Havana'nın Fısıltısı) isimli gazeteler basılmıştır. Bu dönemde gazeteler devlet matbaalarında basılmaktadır. Küba'daki basın hayatı özellikle 19. yüzyılın başında ivme kazanmaktadır. 1805'te "El Aviso de la Habana" (Havana'nın Haberi), 1810'da "El Canastillo" (Hasır) isimli gazeteler çıkmıştır (Ramírez, 1996: 338).

Küba, 1898 yılında İspanya'dan bağımsızlığını kazanmıştır. Dolayısıyla 19. yüzyılda halen bir sömürge ülkesidir ve İspanya'daki gelişmelerden etkilenmektedir. İspanya, 1789'da Fransa'da gerçekleşen devrimin ardından ülkeye olan sınırlarını kapatmıştır. Mutlakiyetçi bir rejimin hüküm sürdüğü İspanya, 1808'de Fransa tarafından işgal edilmiştir. Böylelikle ülkede Fransa'nın hâkimiyeti altında bir liberal rejim kurulmuştur. Bu durum, kolonilerde de bir basın/matbaa özgürlüğüne yol açmıştır. İşgalin ardından kurulan üç yayının adından bu etki anlaşılabilir: Enciclopedia [Ansiklopedi (1808)], El Mensajero Político-Económico-Literario de La Habana [Havana Edebi-Ekonomik-Politik Elçisi (1809)] ve El Patriota Habanero [Havanalı Vatansever (1811)]. Liberal rejimle birlikte entelektüel bir canlanma yaşanmıştır. 1814'de İspanya'da Fernando VII liderliğindeki mutlakiyetçiler iktidarı geri aldıklarında Küba başta olmak üzere sayıları gittikçe azalan kolonilerde tüm özgürlükler ortadan kaldırılmıştır. Basının da etkilendiği bu süreç sonucunda yalnızca devlet matbaasında basılan kamusal bilgilendirmeler ve resmi gazeteler hayatta kalabilmiştir (Ramírez, 1996: 339-340). 1818 yılında özel izinle basılan El Noticiero (Haberci) ise tüccarlara yönelik bilgilendirmelerin yapıldığı bir yayın özelliğini taşımaktadır. 1820 yılında İspanya'da liberalizm yeni bir aşamaya girmiştir: İspanya'da anayasacı bir meclis kurulmuş, bölgeden de milletvekilleri seçilerek meclise

## Küba'da Modernleşme ve Basın

katılmıştır. Bununla eş zamanlı olarak Küba'da liberalizm yanlısı gazeteler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler ışığında, en az 15 liberalizm yanlısı gazete basılmıştır. Fakat mutlakiyet yanlısı gazeteler sayıca az olsa da yine de ortaya çıkmıştır. Bu gazetelerden biri El Observador Habanero'dur (Havanalı Gözlemci) (Ramírez, 1996: 340-341). Bu dönemin gazetelerinin temel özellikleri "konu çeşitliliği, nesnellik, uzmanlaşma, aydınlanmacı yerel yönetici grupla ilişkili olma, kültürel ve politik değişim arzusu şeklinde özetlenebilmektedir (Quinziano, 1999: 422).

1823 yılında İspanya'da karşı devrim başlamış, 1825'de liberal anayasacıların tüm kazanımları ortadan kaldırılmıştır. Bunun üzerine sürgün militan liberaller, sürgünde gazete çıkarmıştır. ABD, Venezuela, Meksika gibi ülkeler bu gazetelerin basıldığı yerlerdir. 1820'li yılların ikinci yarısından itibaren Küba'da bu kez reformcu nitelikte örgütlenmeler ve buna bağlı olarak yayın organları belirmiştir. 1827 yılında Halkın Dostları Komitesi'nin La Aurora de Matanzas (Kırımın Şafağında) isimli gazetesi buna örnektir (Ramírez, 1996: 343). Bu noktaya kadar başkent Havana'nın gazetecilik için merkezi önem taşıdığı söylenebilmektedir. Bir diğer dikkat çeken nokta ise Küba'da liberalizmden etkilenen aydın bir zümrenin varlığıdır. Aydınlanma düşüncesinden etkilenen bu zümre basın alanına yatırım yapmaktadır (Carredano, 2017: 310-311).

1763'teki ilk ulusal gazetenin ardından yerel basın organları da ortaya çıkmıştır. Bu yerel gazetelerin özellikleri şehrin adını almaları ve bölgesel çapta olmalarıdır. Bu gazetelerde elitlerin yaşamları, ordu, denizcilik, uluslararası ve bölgesel çatışmalar, suç hikâyeleri, doğal afetler ve resmi bilgilendirmeler yer almaktadır. Yerel yöneticiler de bu organları bilgi verme amacıyla kullanmaktadır. Liberalizm-mutlakiyetçilik çatışmasından etkilenen bu yerel gazeteler, yerel aydınların oluşumunda etkili olmuştur (Carredano, 2017: 299-310).

Félix Varela y Morales (1788-1853), bu dönemin ünlü gazetecilerinden biridir. Kübalı vatanseverlik düşüncesinin oluşmasında etkili isimlerin başında gelmektedir. Varela'nın gazetecilik düşüncesine göre gazetecilik ülkenin savunması için kullanılmalıdır. Tarihsel sorumluluk fikrinin öne çıktığı bu düşünceye göre Kübalı gazeteciler politik, ekonomik, toplumsal, akademik ve teknolojik gelişmeleri yakalamalı ve ülkelerinin bu şartlara erişmesi için mücadele etmelidir (Alonso ve Pérez, 2019: 38-39).

18. yüzyılın sonuna, 19. yüzyılın başına yaklaşıldığında Küba ve özellikle başkent Havana, kolonilerin merkezinde yer almasından ötürü uluslararası tartışmaları yakalayabilmektedir. Bu dönemde bölgedeki değişim ve dönüşüm talebi artmaya başlamıştır. Koloni rejimine karşı kreollerin bağımsızlık/ilerleme isteyen düşünceleri artışa geçmiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gazeteler, aydınlanmacı/reformcu düşüncelerin savunulduğu, program ve toplumu ilgilendiren projelerin tartışıldığı bir laboratuvar haline gelmiştir. Gazetelerde basılan fabllar, şiirler ve özellikle edebiyatın diğer alanları kolonyal yönetimin eleştirildiği içerikler olmuştur. Gazetelerin sayfalarında eleştirel bir ruh gözlenmekte, yöneticilere açık mektuplar yazılmaktadır. Yeni reformcu düşünceler, Kübalılık bilincini oluşturmaya başlamıştır (Quinziano, 1999: 424-426). Bu gazetelerden birinde "aydınlatıcı yöneticiler", "tiyatroyu toplumu birleştirmek ve iyi geleneklerini model olarak sunmak için, aydınlanmayı kitleleştirmek adına" kullanmaları için davet edilmektedir (Quinziano, 1999: 427). Düzensizlik, karmaşa, yozlaşmış yöneticiler, oligark aileler ironik bir üslupla eleştirilmektedir (Quinziano, 1999: 429).

Küba gazeteciliğinin 19. yüzyılın ikinci yarısına damga vuran ismi ise José Martí'dir (1853-1895). Martí her insanın düşünme ve konuşma hakkına saygı duymuştur.

Birçok eserinde, mektuplarında ve otlarında bu saygı hissedilmektedir. Marti'nin gazetelerde birçok makalesi ve röportajı yayınlanmıştır. Marti'nin gazeteciliğinde dayanışma fikri öne çıkmakta, kültürü yaygınlaştırmak ve Küba başta olmak üzere Latin Amerika'nın bağımsızlığını savunmak bir görev haline gelmektedir. Marti "Escritos" (Yazılar) adlı eserinde basın işlevini şu şekilde tanımlamaktadır: Göstermek, öğretmek, rehberlik etmek ve yönetmek (Jiménez, 2010: 138). Marti için gelişmenin en önemli kriteri eleştiridir. Kendisine Rus gerçekçileri Herzen, Çernişevski, Puşkin, Dostoyevski ve Çehov gibi isimleri örnek almaktadır. O gazeteciliği bir görev olarak görmekte, gazeteciliğin şiddet dilinden ise uzak durulması gerektiğini düşünmektedir. Marti için gazetecilik ticari faaliyetler amacıyla kullanılmamalı, sansürsüz olmalıdır. Kişiler müdahale olmadan konuşabilmeli ve düşünebilmelidir. Marti 1892 yılında "Gazetecilik üzerine" adlı makalesinde gazetecilerin kişisel çıkarlara hizmet etmemesini, ülkeyi geliştirmek için kodladığı "savaş" sürecine savaşçılar yetiştirmesini önermektedir (Jiménez, 2010: 141).

Marti 15 yıl sürgünde kaldığı New York'ta yalnızca Küba'nın değil Latin Amerika'nın diğer gazeteleri için de yazılar yazmıştır. Bu yazılarda kadın hakları ve kendi kaderini tayin hakkı gibi dönemin güncel tartışmalarını da yakalayabilmiştir. Sansasyonel gazeteciliği eleştiren Marti bağımsız, devrimci düşünceleri ve eğitimi öne çıkartan bir gazetecilik anlayışını öne çıkarmıştır (Jiménez, 2010: 142-143).

Küba, 1898 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra ABD tarafından işgal edilmiş, işgal sonuçlandıktan sonra ise de facto ABD hâkimiyetine girmiştir. ABD'nin Küba modernleşmesine etkisinin şeker endüstrisi ile ilgili olduğu belirtilmiştir (Hoernel, 1976: 216). 1898'den itibaren Küba'nın bağımsızlığı için söylenebilecek olan ülkenin krizlerinden etkilendiğidir. 1902'de Küba şeker endüstrisi krize girdiğinde bütün ekonomi bundan etkilenmiştir. Basın da bu krizden etkilenen sektörlerden biridir. Küba'daki gazeteler ülkenin bağımsızlığının ardından her ne kadar ABD hâkimiyeti hissedilse de, bağımsız gazetecilik faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. 1920'li yıllarda Küba basını Latin Amerika'da toplumsal etki bakımından en önemli gazeteleri barındırır haldedir. Küba'nın şeker plantasyonlarının zenginleri, Küba gazetelerini fonlar niteliktedir. Bu yapısı Küba basınının ticarileşmesine vesile olmuştur. Sermaye sahiplerinin politik tercihleri de Küba gazetelerinin içeriği açısından önemlidir. Küba gazeteciliğinin bir diğer özelliği gazete kurmanın kolaylığıdır ki bu durum bağımsızlığın ilk döneminde Küba basının canlı bir hal almasına yol açmıştır. 1925 yılıyla birlikte hükümet gazeteleri sansür ve denetleme yoluna başvurmuştur. 1928'de Küba devlet başkanı anayasal bir darbeye giriştiğinde ülkedeki toplumsal özgürlükleri frenleme yoluna gitmiş, bu baskıdan basın araçları da nasibini almıştır. 1929 yılında bir başka şeker krizi Küba'yı ve basını yeniden etkilemiş; pahalanan kâğıt fiyatları sonucunda sayfa sayıları azaltılmış, boyutlar küçülmüştür. Bu krizin ardından dayanamayan gazete sahipleri hükümet desteği talep etmiştir. Hükümet ise bu krizi fırsata çevirip basını baskı altına almıştır. 1929 krizine çok az günlük gazete ve dergi dayanabilmiş ve bağımsızlığını koruyabilmiştir (Marti, 1945: 124-125).

1930 yılında ülkedeki rejim diktatörlük haline geldiğinde, 1933 yılında Batista önderliğinde Çavuşlar Devrimi gerçekleşmiştir. Bu darbenin ardından ülkede görece bir özgürlük ortamı hâkim hale gelmiştir. Fakat ekonomik anlamdaki bunalım 1940'lı yıllara kadar kendini gösterecektir. Özellikle 1933-35 yılları arasında gazeteler zorlukla baskı yapabilmıştır. Grevler ve lokavtlar da eklenince birçok gazete varlığına son vermiştir. 1933-44 yılında rejimin niteliğinden bağımsız olarak tüm gazeteler hükümet desteği almak zorunda kalmıştır. Birçok gazeteci ekonomik kriz ortamının ardından devlet memurluğu ya da özel şirketler gibi daha güvenceli işlere geçmiştir.

## Küba'da Modernleşme ve Basın

1901'de kurulan Havana Muhabir Derneği ve Küba Ulusal Basın Kulübü bu sorunları tartışmak üzere toplanmıştır. Böylece 1941'de ilk ulusal kongre gerçekleşmiştir. Tüm gazetelerden delegeler katılmıştır. Gazeteciliğin etik, teknik ve yasal durum konuşulmuş ve birçok çözüm önerisi karar altına alınmıştır. Bu kararlar şu şekildedir: Gazetecilik mesleğinin tanınması, gazetecilik okulu kurulması ve emeklilik fonunda reform. Bu taleplerin karşılanması için yapılacak görüşmelerde Havana Muhabir Derneği kongrece görevlendirilmiştir. Bunun ardından 1942 yılında Manuel Marquez Sterling Profesyonel Gazetecilik Okulu kurulmuştur (Martı, 1945 125-126).

Küba'da bağımsızlıktan 1940'lı yılların ikinci yarısına kadarki gazetecilik pratiği incelendiğinde krizlerden kaynaklı olarak devlet denetimine girildiği görülmektedir. Bu noktada Küba modernleşmesinin, kolonyal niteliğin devam etmesinden ötürü parçalı ve sektörel hali devam etmektedir. İspanya İmparatorluğu'nun yerini ABD doldurmuştur. Dolayısıyla, Bağımlılık Kuramı çerçevesinde incelendiğinde Küba, ABD'nin şeker ihtiyacını karşılayan bir koloni haline getirilmiş, yalnızca şeker endüstrisiyle ilgili yenileşme ve değişim pratikleri hayata sokulmuştur. Ülkenin bütününe ilgilendiren bir modernleşme, kurumların bütününe yerleştirilmemiştir. Yani, "(d)aha açık bir biçimde söylemek gerekirse, merkezi bir devletle, bu devleti çekip çevirecek bir bürokrasi ve koruyacak bir askeri tabakayı içeren bir örgütlenmeden" bahsedilememektedir (Gündüz, 2018: 27).

"Modernizm olgusunun az gelişmişlik kavramının karşıtı bir kavram olarak karşımıza çıkması ve yüksek standartlarda yaşayan modern toplumların aynı zamanda basın ve medya alanında da ileri düzeye gelmiş yapılar olması bize basın ve modernleşme arasında lokomotif ve tren vagonlarının ilişkisini hatırlatmakta, basının toplumsal gelişmelerde ve modernleşme hareketlerinde itici güç olma rolünü ortaya koymaktadır" (Gündüz, 2018: 31). Bu açıdan bakıldığında Küba'nın bağımsızlık sonrası döneminde basının siyasal gelişmelere etki edemediği söylenebilmektedir. Genellikle ekonomik krizlerle bağlantılı olarak siyasilerin etkisi altına girilmiştir. 1933'de gerçekleşen askeri darbe o dönemde Küba'nın canlı siyasi tarihinin bir özeti niteliğindedir. Kitleler dışarıda bırakılmıştır. Fakat gazeteciler 1940'lara geldiğinde artık mesleki anlamda örgütlenmeye başlayacak bilince kavuşmuştur.

1940'lı yıllar Küba'da toplumsal muhalefetin yeşermeye başladığı, ABD'nin hâkimiyetinin ise tamamen hissedildiği yıllardır. 1933'te darbe ile siyaset sahnesine çıkan Batista, 1940'da seçimle başa gelmiştir. 1944'te görev süresi sona eren Batista, 1952'de yaptığı bir darbeye yeniden iktidara gelse de; 1944 sonrası siyasi dönemi de şekillendirir güce sahiptir. Dolayısıyla 40'lı ve 50'li yıllar Batista'nın hâkimiyeti şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu dönemde Batista'nın, Küba'yı ABD'nin "kumar ve fuhuş" turizminin alanı haline getirmesi Kübalı milliyetçiliğinin dinamiklerini oluşturmuştur. Küba bu 20 yıllık zaman diliminde ABD'nin "arka bahçesi" konumunda kalmıştır. 1946 yılında Havana'daki bir otelde ABD mafyalarının gerçekleştirdiği toplantı bunu kanıtlar niteliktedir. Küba bu dönemde de ABD'nin şeker ihtiyacını karşılarken, turizm alanında büyük bir gelişme sergilemiştir. Özellikle 50'li yıllarda ülkeye yıllık ortalama 200.000 ABD'li turist gelmiştir (Farber, 2015).

1950'li yıllar aynı zamanda toplumsal muhalefetin geliştiği yıllardır. 1953'te Moncada Kışlası baskını ile başlayan Fidel Castro önderliğindeki mücadele özellikle ulusal duygulara hitap eden bir propaganda yöntemi kullanmıştır. Castro'nun baskın sonucunda mahkemede yaptığı savunmada, devrimin programı çizilmiştir. Buna göre savunmada vurgulanan toprak reformu, özgürlükçü bir anayasa, işçilere kardan pay, yolsuzluk yaptığı tescillenmiş memurlarının görevine son verilmesi gibi talepler devrimin programını

oluşturacaktır (Castro, 1993).

Castro liderliğindeki devrimciler 1959 yılında uzun bir mücadelenin ardından iktidarı ele geçirmişlerdir. Devrim yılları, modernleşme sürecine önemli bir ivme kazanmıştır (Azicri ve Moreno, 1981: 1245). Tarım reformu, kent ve kırsal arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaya başlamış; kiralık araziler azaltılmış, kamusal hizmetler yerel yayılmış, fiyat kontrolü sağlanmış, maaşlar arttırılmış ve sosyal güvenlik sistemi getirilmiştir. Fakat Küba'daki devrime katılım ve halkın eğitim oranının oldukça düşük olması, ilk dönemde modernleşme hamlelerinin dar bir elitin öncesinde gerçekleşmesine vesile olmuştur. Modernleşme halka "indirilmiştir" (Azicri ve Moreno, 1981: 1247) Castro'nun karizmatik liderliği altında kitleler ve yöneticiler arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır. Zamanla eşitlik ve kolektivizm değerleri topluma "enjekte" edilmeye çalışılmıştır. Bu da okuma yazma kampanyalarının başlatılması ve özel okulların kapatılarak tüm okulları devletleştirilmesi yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Plaj, park ve diğer kamusal alanlara erişim ortaklaştırılmıştır. Böylelikle bireyci bir zihniyetin yerine, topluluk fikri hâkim hale getirilmeye çalışılmıştır. Devrimin ardından 1968'de ekonomik sistem millileştirilmiştir (Azicri ve Moreno, 1981: 1249-1250).

1959'da başlatılan okuma yazma kampanyasıyla yüzde 40 civarında olan okuma yazma bilmeyen oranı yüzde 4'e düşmüştür. Sağlık sistemi herkesin ulaşabileceği bir hal almış ve ilaçlar ücretsiz verilmeye başlanmıştır. Küba'nın 1961'de sosyalizmi açıklamasının ardından 1962'de başlayan ABD ambargosu, Sovyetler Birliği'nin varlığı gerekçesiyle çok etkili olmamıştı (Krudtaa, 2013: 10-12).

Böylelikle Küba Devrimi'nin ardından lider kadroların halkla kurduğu üç iletişim biçimi tespit edilmiştir: İlki, yöneticilerin doğrudan halka hitap etmesi; ikincisi, kitle örgütleri aracılığıyla iletişim ve üçüncüsü hükümet organlarına katılım şeklindedir. Hükümet halkla doğrudan bir iletişimin tarafında olduğu için 1959-69 yılları arasında iletişim yöntemi merkezileşmiştir. Bundaki amaç halkın devrime katılımı ve rızasının sağlanmasıdır. Yöneticiler, halkın değerlerinde değişim ve dönüşümün bir anda sağlanmayacağını; en azından bir jenerasyon gerektiğini düşünmektedir (Azicri ve Moreno, 1981: 1254-1257).

Devrimin konsolidasyonunun sağlanmasıyla birlikte yöneticiler basın alanına ilişkin bir takım girişimlerde bulunmuştur. Bunlardan ilki 1963'te kurulan Küba Gazeteciler Birliği'dir. Küba devleti, ülkede gazetecilik yapan herkesin bu birliğe üye olmasını şart koşmaktadır. Özel mülkiyetin kaldırılmasıyla birlikte devlet tüm basın kuruluşlarının sahipliğini elde etmiştir. 1965 yılında Fidel Castro yaptığı açıklamayla ülkedeki tek yetkili gazetenin Küba Komünist Partisi'nin yayın organı olan Granma olduğunu deklare etmiştir. Granma, Hoy (Bugün) ve Revolución (Devrim) gazetelerinin birleşimiyle oluşturulmuş ve 1966 yılında uluslararası versiyonu basılmaya başlamıştır (Krudtaa, 2013: 14-15).

1962'de kurulan Küba Radyo ve Televizyon Kurumu (RTK), ülkede mevcut 96 radyo kuruluşunu denetlet hale gelmiştir. Bu radyolardan en önemlisi 1958'de Che Guevara tarafından kurulan Radio Rebelde'dir (İsyen Radyosu). Bu radyo 9 dilde yayın yapmaktadır (Krudtaa, 2013: 15-16). 1963 ile başlayan Devrimci Atılım döneminde özel mülkiyet - tarımdaki %30'luk pay haricinde- tamamen tasfiye edilmiştir. Bu dönemde devrimin yayın organlarında "yeni insan" doktrininin, yani bireysellikten sıyrılmanın programı yapılmaktadır (Azicri ve Moreno, 1981: 1265-1266).



1967'den beri tüm yayınların devlet kontrolünden geçmesi zorunlu hale getirilmiştir. 1970'li yıllar ise Küba Devrimi "revizyonizme karşı mücadele" amacıyla sanatçıları ve yazarları göreve çağırmıştır. Küba'da aydınlar modernleşme sürecinde devletle ilişkili halde gelişmiştir. Bunda ekonomik krizlerin sonucunda alınmak zorunda bırakılan devlet desteği gerekçe olarak gösterilebilmektedir. 1950'li yıllara kadar aydınlar ve kitleler arasındaki bağ oldukça zayıf niteliktedir. 1950'lerde bu bağ devrimi gerçekleştiren kadrolar eliyle sağlanabilmiştir. Devrimin ideal değerleri akılcılık ve düzenlilik. Aynı zamanda Batista'nın hâkim olduğu yıllarda "American way of life"tan (Amerikan yaşam tarzı) duyulan rahatsızlık sonucunda bu yaşam tarzı, devrim sonrasında değiştirilmesi gereken baş hedeflerden biri haline gelmiştir. Küba Devrimi'nin devrimci kültürü, toplumu niteliksel anlamda değiştirmeli ve onun ilerlemesini sağlamalı; bugün ve gelecek arasında bağı sağlamalıdır. Küba Devrimi ülkedeki kültürel gelişimin sağlanması için çaba göstermiştir. Örneğin 1948 yılında kurulan ilk bale okulunun sahibi Alicia Alonso devlet tarafından gösterilen ihtimamın, tüm ada boyunca balenin konuşulmasını sağladığını belirtmiştir. Devrimle birlikte, üniversiteler, eğitim binaları ve halk kütüphaneleri kurulmuştur. 1980 yılında, her Kübalı çocuğun 10 yıllık eğitim alması zorunlu hale getirilmiştir. Kültürel alanda da bir Sovyetleşme söz konusudur: Sovyet pedagojisi adı verilen yöntem eğitim hayatında önemlidir. Okuryazarlık kampanyasında müzik kullanılması, şarkı sözlerinin öğretilmesi sanata verilen değeri gösterirken, Kübalılar ilk kez devrimle birlikte geçmişlerini ve sanatlarını öğrenme fırsatını bulmuştur (Miller, 2008: 683-695). 1970'li ve 80'li yıllar Küba'da şeker endüstrisi dışında da bir sanayileşme hamlesinin yaşandığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda kültürel ve siyasal hareketliliğin geniş kitlelere yayılmasında afişler önemli rol oynamıştır (Uriarte, 2005: 250). Bu yıllarda gazetecilik mesleği, iç ve dış iletişimi sağlamakla, sağlık, çevre, sosyo-kültürel gelişimi geniş halk kitlelerine yaymakla mükelleftir. Gazeteciler, halkı eğitmeye ve devrime katılımlarını sağlamaya çalışmıştır (Medina ve Pérez, 2015: 7-8).

Küba, 1972 yılında Sovyetler Birliği'nin karşılıklı yardım organizasyonuna girmiştir. Böylelikle toplumun ve entelektüellerin Sovyetizasyonu başlamıştır. "Gri yıllar" olarak anılan 1970'li yıllar kültür politikalarının bürokratikleşmeye başladığı yıllar olarak bilinmektedir. Entelektüellerden bu politikalara karşı bir direniş başlasa da son raddede "karşı devrimci ve homoseksüelliği özendirici" yayınlar, hatalı eğilimleri tasfiye gerekçesiyle yasaklanmıştır. Sovyetizasyondan kasıt ise radyo, televizyon, basın ve sinemanın sınıfsal karakterli olması ve rejim tarafından yönlendirilmesidir. Böylelikle basın ideolojik ve politik mücadele için bir araç olarak kodlanmıştır (García Santamaria, 2019: 113)

Küba Komünist Partisi'nin 1. Kongresi, 1975 yılında gerçekleşmiştir. Bu kongrede alınan ideolojik mücadele kararı, basın sektörünü de doğrudan etkilemiştir. Bu tarihten itibaren gazetecilik alanına şartlar getirilmiştir: Gazeteciler Birliği'nin üyesi olmanın yanı sıra gazetelerde çalışan herkesin ilgili alanlarda mezun olmuş olması ve işlerinde fikirlerini net bir şekilde açıklamaları beklenmiştir (Martín ve García, 2019: 51). Bu kongre ile birlikte Sovyetizasyon sürecinin basın alanına sirayet ettiği söylenebilmektedir.

1986 yılında gerçekleşen 5. Küba Gazeteciler Birliği Kongresi'nde "eleştirel, militan ve yaratıcı gazetecilik" başlığıyla bir karar alınmıştır. Bu karar basının tek sesliliğine ve ülkedeki tek yasal parti olan Küba Komünist Partisi'nin yayın organları haline gelmesine üstü kapalı bir eleştiridir. Bu kongrede, otosansürün yaygınlığına işaret edilmiştir. Fakat bunun gerekçesi olarak 1974'te gerçekleşen 3. Kongre'de alınan "devrime karşı sorumluluk" kararının altı çizilmemiştir. Devrime karşı sorumlu olmanın, gazetecilik üzerine özgürlük tartışmalarında "zamansızlık" gerekçesiyle ertelenmesine yol açtığı ileri sü-

rülmüştür. Küba'da çalışan bir BBC muhabiri olan Fernando Ravensberg ise bu sorumluluk fikrinin, ABD tarafından fonlanan karşı-kara propagandanın varlığıyla ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Yani ABD tarafından kara propagandaya maruz kalan Küba'nın gazetecileri, ülkelerini savunma bilinciyle hareket etmektedir (Arencibia Lorenzo, 2017: 52-58).

1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılması Küba'yı gerek ekonomik anlamda (tek şeker alıcısının dağılması) gerek siyasi anlamda (en büyük müttefiki) krize sokmuştur. Bu kriz basın sektörünü de etkilemiştir. Özel Dönem olarak adlandırılan bu dönemden önce Küba'da dergi sayısı 600 civarındayken, 2002'de 284 dergi tespit edilmiştir (Wilke, 2008: 2). Sovyetlerin dağılışının ekonomik olarak etkilemesi baskı için kağıt temin edilememesine yol açmıştır. Maaşlar azalmış ve bununla da bağlantılı olarak gazeteci sayısı oldukça düşmüştür. Bu açığı kapatmak için diğer meslek mezunlarından gazetecilerin istihdam edilmesi mesleğin kalitesini düşürmüştür (Krudtaa, 2013: 30). Devlet gazetecilerden dönemin ruhuna ilişkin olarak zor dönemin üstesinden gelecek "kahraman Kübalı" profilini işlemelerini beklemiştir (García Santamaria, 2019: 115).

Juan Orlando Pérez González tarafından yapılan bir alan araştırmasında Kübalı gazetecilerin açıklamaları dikkat çekmektedir. González, 25'i Küba'da, 22'si ise sansür gerekçesiyle başka ülkelerde çalışan 47 Kübalı gazeteci ile uzun erimli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerde istisnasız tüm gazetecilerin "halktan yana" olduklarını beyan ettiklerini dile getirmiştir. Bu gazeteciler "halk gibi" yaşadıklarını vurgulamıştır. Küba-ABD arasında gerçekleşen enformasyon savaşında "iki tarafın da yanlış bilgi verdiğini" belirtmişlerdir. Bu Kübalı gazeteciler için "tarafsızlık, asla ulaşılamayacak bir ideal" olarak görülmektedir. En önemli ödülü halkın takdiri olarak gören bu gazetecilerin sürgünde olanları, yaptıkları Küba-kapitalist medya karşılaştırmasında ABD'deki medyadan hayal kırıklığına uğradıklarını dile getirmiştir. Yani Küba'daki medyadan hayal kırıklığına uğrayan gazeteciler, kapitalist medyadan da hayal kırıklığına uğramışlardır. Bu hayal kırıklığının temel gerekçesi ise "ticari anlayış" olarak açıklanmıştır. Araştırmanın en dikkat çeken olgularından birisi, sürgündeki gazetecilerin bir kısmının kendilerini hala "devrimci" olarak tanımlamalarıdır (González, 2006: 250-260). Küba'da yaşayan gazetecilere erişen bir başka çalışma da, ülkedeki gazetecilerin "Kuzey Amerikan emperyalizminin yayılmasına karşı bir bilinç geliştirme" amacıyla çalıştıklarını bulgulamıştır. Bu amaçla Etiyopya, Mozambik, Nikaragua ve Grenada'da UPEC aracılığıyla dersler verilmektedir. Küba da, antiemperyalist gazeteciler yetiştirmek için dünyanın birçok ülkesinden öğrenciyi kabul etmektedir. Çalışmada Kübalı gazeteciliğin ideolojiden bağımsız olmadığı, gazetecilerin kendilerini işçi olarak kodladıkları tespit edilmiştir (Lent, 1984: 12-13).

Küba gazeteciliği Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'nde 179 ülke arasında 167'nci sırada yer almaktadır. Küba'da mevcut iki haber ajansı vardır: Ulusal Enformasyon Ajansı ve Prensa Latina (Latin Basını). Küba'da devrimin ardından resmi gazeteler dışındaki gazeteler haftalık olarak basılmak zorunda bırakılmıştır. Küba'da devlete ait 6 televizyon kanalının dışında, Venezuela'ya ait olan Telesur yayın yapmaktadır. Küba'da sosyal medya devletten alınan izne tabidir. Ülkede yabancılar bilgisayar/internet edinmemektedir (Krudtaa, 2013: 13-19).

Küba'da 2019'da kabul edilen yeni anayasaya kadar basın özgürlüğüne ilişkin bir madde bulunmamaktadır. 2019'da kabul edilen yeni anayasada 55. madde "Kişilerin basın özgürlüğü tanınır. Bu hak, yasalara ve toplumun amaçlarına uygun olarak kullanılır. Top-



## Küba'da Modernleşme ve Basın

lumsal iletişimin temel araçları, her türlü tezahürü ve dayanağını kapsayacak biçimde tüm halkın veya siyasi, toplumsal ve kitlesel örgütlerin sosyalist mülkiyeti altındadır ve başka herhangi bir mülkiyet biçimine tabi olamazlar. Devlet, tüm sosyal iletişim araçları için örgütlenme ve işleyiş ilkelerini belirler” demektedir (Küba Cumhuriyeti Anayasası, 2020: 33).

Küba'da bugün ikisi günlük, geri kalanı haftalık olmak üzere 24 gazete çıkmaktadır. Batista dönemindeki 58 gazeteyle karşılaştırıldığında bir azalma olduğu aşikardır (Wilke, 2008: 2). Aynı zamanda Sovyet etkisi ve otosansür bugün Kübalı bilim insanlarınınca gazetecilik ile ilintili problemler olarak öne sürülmektedir (Betancour, 2019: 11-12).

Küba'da gazetecilik eğitimi oldukça yüksek standartlarda (mezuniyet için 100 üzerinden 98 puan alma zorunluluğu) gerçekleşmektedir. Küba'da savunucu gazetecilik türü uygulanmaktadır: Gazetecinin görevi Komünist Parti'yi savunmak, halkı eğitmek, bilgilendirmek ve eğitmektir. Bu anlamda Küba'da medyanın liberal demokrasilerdeki anlayışa göre dördüncü güç olduğu söylenememektedir. Küba'da basın özgürlüğü de sosyalist demokrasi kavramı çerçevesinde, yani parti içi kanallardaki demokrasinin varlığı üzerinden yürütülmektedir. Küba'da gazetecilik mesleği hayli saygıdeğer bir konumdur. Gazeteciler işten çıkarılma korkusu yaşamamaktadır. Gazeteciliğin dijitalleşmesi ile birlikte, yeni sorunlar ortaya çıkmakta; ABD'nin adaya yönelik ambargosu ve internet kısıtlamaları gazetecilerin internete erişimini güç kılmaktadır. ABD'nin ada üzerindeki ambargosu internetin hızını da oldukça düşürmektedir. Gazeteciliğin dijitalleşmesi ile beraber Küba'da blog gazeteciliği ortaya çıkmış; özellikle sürgün gazetecilerin yaptığı blog yayınları üzerindeki tartışmalarda bu yayınların manipülatif öğeler taşıdığı ileri sürülmektedir. Küba'da gazetecilik ticarileşmemiştir ve gazetecilerin imkân ve olanakları oldukça fazladır (Krudtaa, 2013).

Küba'da modernleşme ve basın anlatisını yorumlamak için öne çıkan iki kavram “halk inşası” ve “rıza üretimi” kavramlarıdır. Ernesto Laclau'ya göre halk inşası, “toplumu iki kampa bölen politik sınırları inşa etmek ve iktidar sahiplerine karşı ezilenleri/kaybedenleri seferber etmek için başvurulan söylemsel bir strateji olarak” tanımlanabilmektedir (Mouffe, 2019: 22-23). Halk inşası kavramı iktidarların yönettiği kitleleri belli bir amaç etrafında organize etmesi olarak da okunabilmektedir. Halk inşası kavramı bu şekilde kimlik inşasının devamı olarak da görülebilir.

Rıza üretimi kavramı ise Gramsci'nin hegemonya kavramı ile birlikte düşünülebilir. “Hegemonya kavramı, toplumsal sınıflar ya da gruplar arasındaki, kendiliğinden rızaya dayalı ideolojik üstünlük, denetim ve yönlendirme ilişkilerini anlatır” (Yetiş, 2017: 87). Hegemonya kavramında yönetilenlerin rızası ile yönetimin yaratılması gerekmektedir. Hegemonyanın sağlanması için rızanın örgütlenmesi gerekmektedir. Bunun için de sınıfsal istikrarın sağlanması hegemonya kavramının erişmeye çalıştığı bir durumdur (Rehmann, 2017: 156). Rızanın üretimi ise şiddet ya da zor kullanımı olmadan gerçekleşmektedir. “Yani devlet hegemonyasının zorlandığı alanlarda zora başvurur ama normalde bunu çok uzun süre uygulamaz. Çünkü uzun süren zor ve baskı karşı-hegemonyayı güçlendirebilir” (Çoban, 2012: 8). Bu açıdan bakıldığında halk inşası ve hegemonyanın sağlanması süreçlerinde basın ve medya kuruluşlarının önemli bir yeri olduğu söylenebilmektedir. Basın ve medya kuruluşlarında üretilen ve yayılan ideolojik mesajlar gerek halk inşası gerekse de rıza üretimi süreçlerinde büyük bir yer tutmaktadır.

## Sonuç

Küba 18. yılın başlarında yukarıdan alınan önlemlerle modernleşme hareketlerine başlamıştır. Küba'daki modernleşme, Kral Carlos III tarafından ticaret ve tarım alanlarında modernleştirilmeye başlamıştır. İspanya İmparatorluğu'nun hâkimiyetindeki süreçte modernleşme hamleleri kitlelere ve tüm kurumlara yayılmadan, dar çaplı olarak uygulanmıştır. Modernleşmeye yakın tarihlerde ortaya çıkan ilk gazeteler ve basın sektörü Kübalı aydın ve Kübalılık bilincinin ortaya çıkmasında önemli bir işlev görmüştür. Fakat İspanya hâkimiyeti döneminde gazetelerin, modernleşme hamlelerinin taşıyıcısı konumda olduğunu söyleyememektedir.

Küba'nın bağımsızlık girişimleri ve savaşları, modernleşme sürecinin önemli bir parçasıdır. Küba, 1898'de İspanya'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra ABD tarafından işgal edilmiştir. İşgal sonlandıktan sonra da ABD hâkimiyeti başlamıştır. Küba'nın modernleşme hamleleri bu dönemde de yalnızca şeker endüstrisi ve turizm sektörüyle sınırlı tutulmuştur. Dar bir elit zümre dışında, halkın büyük çoğunluğunun "eski" şartlarda, yarı-feodal denecek koşullarda yaşadığı söylenebilmektedir. Ancak Küba Devrimi ile birlikte halkçı bir program tüm ülke sathında yürürlüğe konulmuştur. Okuryazarlık kampanyaları, eğitim ve kültür hayatındaki canlılık ve tarım reformunun getirdiği kır-kent eşitliği ile birlikte modernleşme tüm ülke çapında, tüm kurumlarda gerçekleşmiştir. Basın, Küba Devrimi'nin ateşli bir destekleyicisi ve halkla arasındaki bağlantıyı sağlayan köprü niteliğindedir. Ancak bu durum 1970'li yıllarda tartışılmaya başlanmış; Küba basınının niteliği sorgulanmıştır. Neticede Küba basını yetkili tek merci olan Komünist Parti'nin denetimi altına girmiştir ve eleştirel niteliğini kaybetmiştir. Dolayısıyla Küba modernleşmesinin kırılma anı olarak nitelendirilebilecek Küba Devrimi'nin kitlelere ulaşma noktasındaki araçlarından biri basın olmuştur. Söz konusu kampanyalar, basın aracılığıyla halka ulaştırılmıştır.

Bu noktada gündeme gelen iki kavram söz konusudur. Bunlardan ilki Ernesto Laclau'nun halk inşası kavramıdır. Küba'da partinin yetkili gazetesi Granma üzerine yapılan bir çalışma (bkz. García Santamaria, 2019) Laclau'nun halk ve karşısında konumlananlar ikiliğinden yararlanarak "halk ve düşman" kelimelerinin kullanılış biçimlerine yoğunlaşmaktadır. Buna göre ulusal sembollerin kullanımı, tarihe bakış ve ulusal kahramanların tanımlanması halk inşası için etkili birer sac ayağı haline gelmiştir. Küba tarihinin önemli dönemeç noktaları (Özel Dönem, Castro'nun ölümü, ABD ile başlayan reform tartışmaları) ise bu halk inşasında kullanılmıştır. Sonuç olarak saf ve temiz Küba halkının karşısındaki "düşman" imgesi Granma satırlarında çizilmiştir. Bu tartışma ve örneklerden yola çıkılarak Küba modernleşmesinin bütünü için olmasa da özellikle devrim sonrası "yeni insan"ın inşa edilmesi sürecinde basın önemli bir yer tutmaktadır.

Gündeme gelen ikinci kavram ise rıza üretimidir. Rıza üretimi, Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı ile bağlantılıdır. Küba'da toplumsal muhalefetin yasaklı olması, herhangi bir devlet dışı basın organının oluşturulamaması rıza üretimi kavramı etrafında düşünülebilir. Küba'da özellikle devrim sonrası hükümet, halkın iktidara yönelik tepkilerinin azaltılmasında rıza üretimi süreçlerinde basın kuruluşlarını aktif olarak kullanmıştır. Siyasete katılımın yasal tek partiyle sınırlı olduğu Küba'da, devlet ve medya arasında organik bir ilişki mevcuttur. Böylelikle medya, demokratik anlamda dördüncü güç olma görevinden oldukça uzak bir konuma yerleşmiş durumdadır. Dolayısıyla Küba'da basının iktidarın hegemonyasını sağlama noktasında oldukça önemli bir görevi olduğu söylenebilmektedir.

## KAYNAKÇA

- Alonso, M. O., ve Pérez, D. O. (2019). La Cultura Periodística de Cuba, a debate. Dasniel Olivera Pérez Abel Somohano Fernández, 19.
- Álvarez, A. F. L. (2002). Cuba (1898-1958). Modernización social y económica y descenso de la mortalidad. *Secuencia*, (54), 039.
- Amin, S. (2018). Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme. Yordam Kitap: İstanbul.
- Arencibia Lorenzo, J. (2017). Periodismo cubano:¿ un callejón sin salida?. *Estudios Latinoamericanos*, (39), 51-75.
- Azicri, M., ve Moreno, J. A. (1981). Cultura, política, movilización indirecta y modernización. Un análisis contextual del cambio revolucionario en Cuba: 1959-1968. *Revista Mexicana de Sociología*, 1245-1270.
- Bensussan, G., ve Labica, G. (2016). Marksizm sözlüğü. Yordam Kitap: İstanbul.
- Betancourt, C. M.R. (2019). Prólogo La disyuntiva y su complejidad. (Ed. Oller Alonso, M.; Olivera Pérez, D. y Somohano Fernández, A.) En Cuba, periodismo es más (+). Transposición, redundancia y dinamismo profesional. Colección Cuadernos Artesanos de Comunicación içinde, 151. La Laguna (Tenerife): Sociedad Latina de Comunicación Social
- Bottomore, T. (2012). Marksist Düşünce Sözlüğü,(M. Tunçay, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Cantón, J. (2015). Historia de Cuba, el desafío del yugo y la estrella. La Habana: José Martí. ICLL.
- Carredano, J. B. A. (2017). Los inicios del periodismo en Cuba: un noticiero manuscrito del siglo XVIII. *Investigaciones Históricas. Época Moderna y Contemporánea*, (37), 296-328.
- Castro, F. (1993). La historia me absolverá. Ediciones Colihue SRL.
- Çoban, S. (2012). Gramsci, Hegemonya ve Kapitalizm. First International Interdisciplinary Socia Inquiry Conference.
- Erdem, B. K. (2019). Obskürantizm Bağlamında Türk Modernleşmesini Yeniden Okumak: Hayat Mecmuası Örneği. (Ed. Uğur Gündüz) Türkiye'de Basından Medyaya Değişim, Dönüşüm ve Modernleşme içinde. Çizgi Kitabevi: Konya.
- Farber, S. (2015). Cuba before the Revolution. *Jacobin Magazine*, 26-55.
- García Santamaria, S. (2019). La construcción histórica del Pueblo Cubano en el discurso mediático oficial. En Cuba, periodismo es más (+): Transposición, redundancia y dinamismo profesional. Colección Cuadernos Artesanos de Comunicación, 151, 107-137.
- González, J. O. P. (2006). Ideology in Cuban Journalism. *CUBA: In Transition?*, 247.
- Gündüz, U. (2018). Osmanlı'dan günümüze basın ve modernleşme. İmge Kitabevi: Ankara.
- Hoernel, R. B. (1976). Sugar and Social Change in Oriente, Cuba, 1898-1946. *Journal of Latin American Studies*, 8(2), 215-249.
- Inglehart, R. ve Welzel. C. (2005). Modernization, Cultural Change and Democracy.
- Jiménez, A. V. (2010). La misión del periodismo en José Martí. *InterSedes: Revista de las Sedes Regionales*, 11(21), 136-146.

- Kaya, M. (2018). Klasik sosyolojik perspektifte modernleşme tartışmaları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 111-130.
- Krudtaa, N. (2013). Journalism in Cuba: An investigation of the professional role based on qualitative interviews with fourteen Cuban journalists.
- Küba Cumhuriyeti Anayasası. (2020). Çeviri: José Martí Küba Dostluk Derneği. <http://www.kubadostluk.org/wp-content/uploads/2020/08/Kuba-Anayasa.pdf> (Erişim Tarihi: 30.12.20).
- Lent, J. A. (1984). Journalism Training in Cuba Emphasizes Politics, Ideology. *The Journalism Educator*, 39(3), 12-15.
- Marti, J. L. (1945). The Press in Cuba: Its "Rebirth" Since 1939. *Journalism Quarterly*, 22(2), 124-129.
- Martín, O. R. G., ve García, N. G. (2019). La Revolución Cubana: una visión de la propaganda revolucionaria 60 años después. *Dasniel Olivera Pérez Abel Somohano Fernández*, 47.
- Medina, H. S., ve Pérez, D. O. (2015). La comunicación social en Cuba: Tendencias de un campo académico emergente. *Razón y palabra*, 19(92), 1-33.
- Miller, N. (2008). A revolutionary modernity: The cultural policy of the Cuban revolution. *Journal of Latin American Studies*, 675-696.
- Mouffe, C. (2019). *Sol Popülizm. İletişim Yayınları: İstanbul.*
- Quinziano, F. (1999). Fin de siglo en La Habana: lujo, apariencias y ostentación en el «Papel Periódico de la Havana»(1790-1805). In *Atti del XVIII Convegno [Associazione Ispanisti Italiani]: Siena, 5-7 marzo 1998 (pp. 421-432). Bulzoni Editore.*
- Raby, D. L. (2017). *Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm: Demokrasi ve Devrim (Vol. 31). 2. Baskı. Yordam Kitap: İstanbul*
- Ramírez, J. B. V. (1996). Los orígenes de la prensa cubana: Un intento de aproximación y análisis (1764-1833). *Revista complutense de historia de América*, (22), 337-348.
- Rehmann, J. (2017). *İdeoloji Kuramları Yabancılaşma ve Boyun Eğme Güçleri. (Çev. Şükrü Alpagut). Yordam: İstanbul.*
- Solmaz, B. (2011). Modernlik ve modernleşme kuramlarına yöneltilen eleştiriler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32(32), 35-58.
- Tanaka, S. (2018) *Ulusallaşma, Modernleşme ve Simgesel Araçlar: Ulus Devletin Karşılaştırmalı Tarihsel Sosyolojisine Doğru. (Ed.: Uğur Gündüz) İletişim ve Modernleşme Karşılaştırmalı Yaklaşımlar Cilt: 1 içinde. Büyük Kitaplar: İstanbul.*
- Uriarte, L. F. (2005). Modernity and Postmodernity from Cuba. *Journal of Design History*, 18(3), 245-255.
- Uyanık, Ö. (2014). *Latin Amerika'nın Devrimci Tarihi. Kaynak Yayınları: İstanbul.*
- Yetiş, M. (2017). *Hegemonya. (Haz. Gökhan Atılğan & E. Atilla Aytekin) Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler içinde. 6. Baskı. Yordam: İstanbul.*
- Yurdakul, Ç. (2018). *Marx'ın Tarih Anlayışı: Tarihsel Materyalizm. Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(3), 1-19.